

Poslednji §§-i govore još o registrima anonimnih i pseudonimnih autora, vodjenih kod Ministarstva Trg. i Ind. i o prestanku sada važećeg zakona i zakonskih propisa o autor-skom pravu i o vremenu kada stupa zakon u moć.

Pregled socialnopolitične uprave v Sloveniji.

Dr. France Goršič.

(Konec.)

B. Sedanje stanje.

Znano je, da so bili koncem marca 1927. l. ukinjeni oddelki za socialno politiko pri velikih županih v Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Splitu, ker je bil finančni odbor črtal osebne in stvarne kredite, ki so znašali za vse te štiri oddelke le 1 milijon dinarjev. Posli socialne politike so prešli na pristojne velike župane, ki so morali v okviru svojih oddelkov ali referatov za notranje zadeve postaviti nove referente za socialno politiko. Ko govorim o sedanjem stanju socialnopolitične uprave v Sloveniji, imam v mislih končno stanje, kakršno je bilo koncem budžetske dobe 1926/27.

To stanje je bilo dano po uredbi ministrskega sveta z dne 3. decembra 1924. l. (Ur. l. 371/117 ex 1924), ki je zadobila veljavo dne 12. decembra 1924. l. Po tem rešenju je bil oddelek za socialno politiko pri pokrajinski upravi z vsemi odseki ukinjen, a njegovi posli, ki jih je bil obavljal dotlej in ki v uredbi niso bili izrečno izvzeti, so prešli na nov oddelek za socialno politiko pri ljubljanski oblasti in pa na novega referenta za socialno politiko pri mariborski oblasti. Oddelek v Ljubljani in referent v Mariboru sta bila odslej podrejena oblastni upravi t. j. velikima županoma. V okviru oblastne uprave se je njiju področje odslej nanašalo na:

- a) zaščito vojnih invalidov, dece in mladine,
- b) zaščito in zavarovanje delavcev, kolikor je šlo za likvidacijo prejšnjega stanja, in te funkcije niso bile že prej prešle v področje inspekcije dela in okrožnega urada za zavarovanje delavcev,
- c) na stanovanjske stvari in
- č) na javno pomoč in prehrano.

Te posle naj bi bila prevzela velika župana takoj ter jih obavljala v svojih oblastih po veljavnih zakonih in po navodilih, katera bi dobivala od ministrstva za socialno politiko.

Toda ta likvidacija se do konca ni izvršila nikoli. Pač so proračunski in računovodski posli prešli na ministrstvo za socialno politiko, kakor je bilo v uredbi ukazano, tudi so zavodi za vojne invalide in za zaščito dece in mladine zadobili precejšnjo samostojnost, ker so prišli pod neposredno upravo in nadzorstvo ministrstva za socialno politiko, slednjič so se posli o zaščiti in zavarovanju delavcev, o stanovanjskih stvareh ter za javno pomoč in prehrano že s 1. januarjem 1925. l. prenesli v pristojnost velikih županov ljubljanske in mariborske oblasti (glej razglas o prenosu teh poslov z dne 30. decembra 1924. l. K št. 7118 v Ur. l. str. 752 ex 1924.). V okviru teh poslov naj bi ljubljanska oblast odstopila mariborski oblasti tudi vse nedovršene predmete, ki bi teritorialno pripadali lestej.

Vendar pa ni prišlo do tega, da bi se bil del osebja ljubljanskega oddelka detaširal v Maribor, nego vse osebje prejšnjega oddelka za socialno politiko je bilo sedaj dodeljeno oblastni upravi v Ljubljani. Z drugo besedo: novi oddelek pri velikem županu ljubljanskem je obdržal vse uradnike. Zato so se vodili posli odslej tako, da je bil v Ljubljani poleg vložnega zapisnika za oddelek socialne politike tudi še vložni zapisnik za spise, ki so spadali v okoliš mariborske oblasti, pa so se prej ko slej reševali v Ljubljani in samo v podpisovanje odpravljali velikemu županu mariborske oblasti. Poseben referent za Maribor sploh nikoli postavljen ni bil.

Ko je bilo v proračunu za budžetsko leto 1926/27 osebje oddelka socialne politike pri velikem županu ljubljanske oblasti tako reducirano, da sta ostala le še dva konceptna uradnika in en pisarniški uradnik, je bila nujna potreba, da se ta oddelek razbremeni tako, da prevzmeta del agend notranja oddelka obeh velikih županov. Tema notranjima oddelkoma so bili na to po teritorialni pristojnosti poverjeni posli, ki so tedaj še spadali v tako zvano javno pomoč, t. j. vse stvari, ki so se nanašale na ubožne ustanove in pa na ubožstvo v smislu deželnih zakonov (drugostopne odločbe, oddajanje v hiralnice itd.); dalje stvari o pobijanju draginje (drugostopne odločbe); vse stvari po zakonu o izseljevanju in po pravilniku za izdajanje in vidiranje potnih listov v inostranstvo; vse poselske stvari po naredbi z dne 18. junija 1921. l.; dalje povračila stroškov za oskrbo v bolnicah, hiralnicah in za prevoz; vse repatriacije ter vsi preklici po odgonskem zakonu; slednjič stvari, ki so se nanašale na zapuščine v inostranstvu, ter vse prošnje za podelitev ubožne podpore. Od 15. maja 1926. l. je reševal veliki župan mariborske oblasti te stvari na svojem notranjem oddelku v Mariboru, kamor so odstopili vložni zapisnik (Sp) mariborske oblasti, ki so ga dotlej imeli v Ljubljani. Odslej so v ta zapisnik Sp v Mariboru vpisovali le še spise, ki so se nanašali na pokojninsko zavarovanje in na pokrajinski pokojninski sklad, te spise pa so še vedno pošiljali oddelku v Ljubljano v rešitev. Takšno je bilo stanje koncem budžetne dobe 1926/27, ko je bil oddelek ukinjen.

Oddelek za socialno politiko, bolje rečeno veliki župan ljubljanske oblasti v Ljubljani, je po tej delni likvidaciji in potem, ko so posli v

stanovanjskih stvarah po zakonu o stanovanjih z dne 15. maja 1925. l. prešli na stanovanjska sodišča I. stopnje, obavljal le še naslednje posle, te posle pa za ves teritorij Slovenije:

- 1.) po zakonu o zaščiti dece in mladine z dne 28. februarja 1922. l. in pravilniku o dečjih domovih z dne 17. marca 1924. l.;
- 2.) po invalidskem zakonu z dne 17. novembra 1925. l. in pravilniku za izvrševanje tega zakona z dne 27. junija 1926. l.;
- 3.) po zakonu o pokojninskem zavarovanju nameščencev za Slovenijo in Dalmacijo z dne 12. maja 1922. l.;
- 4.) po zakonu o pokrajinskem pokojninskem skladu za Slovenijo z dne 19. februarja 1922. l.

Zavodi in naprave so ostali pod izključnim nadzorstvom velikega župana ljubljanske oblasti na teritoriju vse Slovenije. Ti zavodi in naprave, ki so še danes podrejeni ministrstvu socialne politike in ki senjih poslovanje razteza deloma na ljubljansko in mariborsko oblast, deloma pa celo na vso državo, so nastopni:

A.) s sedežem v okolšju ljubljanske oblasti:

a) invalidski zavodi:

- 1.) invalidski dom v Ljubljani s 34 oskrbovanci (navajam dejanski stalež);
- 2.) invalidski dom v Toplicah pri Novem mestu s 34 oskrbovanci (otvorjen le v sezoni od junija do septembra);
- 3.) državno zdravišče na Golniku s 165 mesti (dejanski stalež 148 oskrbovancev, od teh 112 plačujočih bolnikov in 36 vojnih invalidov);
- 4.) državna protezna delavnica v Ljubljani s popravilnico v Celju s 25 delavci;
- 5.) državni zavod za slepce v Kočevju s 37 oskrbovanci (med temi so 3 vojni invalidi);

b) zavodi zaščite dece in mladine:

- 6.) državni dečji dom, odd. I. v Ljubljani z 20 oskrbovanci v predšolski starosti;
- 7.) državni dečji dom, odd. II. v Ljubljani s 35 oskrbovanci;
- 8.) državno vzgajališče v Ljubljani s 45 gojenci;
- 9.) državni zavod za gluhonemce v Ljubljani z 89 gojenci in
- 10.) šola za slepo deco v Kočevju s 23 slepimi otroki.

B.) s sedežem v okolšju mariborske oblasti:

a) invalidski zavod:

- 11.) invalidski zavod (hiralnica) v Celju z 62 oskrbovanci;

b) *dečji zavod:*

12) državni dečji dom v Mariboru s 36 oskrbovanci.

Neposredno ministrstvu socialne politike podrejene resortne naprave so:

a) *v ljubljanski oblasti:*

- 1.) Inspekcija dela v Ljubljani;
- 2.) borza dela v Ljubljani;
- 3.) inspekcija dela za nadzorništvo parnih kotlov v Ljubljani;

b) *v mariborski oblasti:*

- 4.) ekspozičura inspekcije dela v Mariboru.

Ministrstvo za socialno politiko subvencionira v svojem proračunu ter izvaja državno nadzorovanje nad naslednjimi napravami v ljubljanski oblasti:

- 1.) nad okrožnim uradom za zavarovanje delavcev v Ljubljani kot krajevnim organom osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu;
- 2.) nad delavsko zbornico v Ljubljani;
- 3.) nad pokojninskim zavodom za nameščence v Ljubljani in
- 4.) nad pokrajinskim pokojninskim skladom za Slovenijo v Ljubljani.

Državne zaščitice dece in mladine so deležne vojne sirote ter vsa deca in mladina do 18. leta, ki sploh ni ali pa ni zadosti zaščitena po svojih roditeljih in varuhih. Oblastna zaščita dece in mladine v Ljubljani (tudi Maribor bi naj jo imel!) je vez med krajevnimi zaščitami dece in mladine in ministrstvom. Ona nadzoruje vse naprave za zaščito dece in mladine v oblasti in vse organizacije, ki se bavijo s takšno zaščito, vrši stalno socialno propagando, podpira varstvena oblastva pri izvrševanju njihovih dolžnosti, posveča pozornost dojemcem in mali deci ter vrši sama vse ostale zaščitne posle. Po predlogu krajevnih zaščit imenuje oblastna zaščita poverjenike v posameznih krajih. Oskrba dece in mladine se vrši v glavnem tako, da se pusti otrok v lastni rodbini, če je le kako mogoče; ako pa otrok nima svojcev, izročé ga kaki drugi pošteni rodbini v istem kraju. Redna pomoč v denarju in obleki se daje za vzdrževanje in odganjanje zaščitencev, izredna pomoč pa ob posebni potrebi. Vzdržujejo se tudi posebni dečji domovi, kjer se odgajajo državno zaščiteni otroci. Ti zavodi so samostojni, imajo svojo upravno, strokovno in pomožno osebje ter pošiljajo ministrstvu socialne politike posebna poročila in predloge. Otroke jim pošilja oblastna zaščita ali pa ministrstvo. Začasno sme otroka sprejeti tudi uprava sama, a mora zaradi končne odločbe takoj poročati oblastni zaščiti.

Razen dečjih domov, ki sem jih že zgoraj navedel, obstoje v ljubljanski oblasti še specialni zavodi, ki vrše svojo nalogo za vso Slovenijo. Ti specialni zavodi so državno vzgajališče, državni zavod za gluho-nemce in državni zavod za slepce. Državno vzgajališče v Ljubljani je namenjeno zanemarjenim dečkom od 14. do 18. leta,

ima pa tudi mladostni oddelek za dečke, stare 8 do 14 let. Gojenci se uče rednih šolskih predmetov ter krojaštva, čevljarstva in vrtnarstva. Šola je urejena po učnem načrtu za obrtnonadaljevalne šole. Državni zavod za gluho-nemce v Ljubljani, zgrajen l. 1900 s pomočjo ustanov človekoljubov, edina gluho-nemnica v Sloveniji, ima osem razredov, v katerih uče strokovni učitelji (ravnatelj, 12 učiteljev in katehet) po govorni (oralni) metodi. V Zavodu za slepce v Kočevju se poučujejo v treh razredih slepi otroci (sedaj 23), ne vsi, ker za slepo deco še ne obstoji šolska obveznost, vendar pa večina, saj število za šolo godnih slepih otrok v Sloveniji ne presega števila 40.

Zaščita vojnih invalidov je urejena po invalidskem zakonu in po pravilniku za izvrševanje invalidskega zakona. Pravico do državne pomoči in zaščite imajo vojni in vojaški invalidi ter rodbine padlih, umrlih in v vojni pogrešanih oseb, rodbine umrlih invalidov, dalje osebe, onespoblene pri opravljanju vojaške službe ter službene in javne dolžnosti, končno civilni vojni invalidi obeh spolov in njihove preživele rodbine. Državna zaščita in pomoč obsega brezplačno zdravljenje, proteze in druge pripomočke, strokovni pouk, olajšave za izvrševanje obrtov, posredovanje pri iskanju dela in služb, podpore in posojila za ustanovitev ali izboljšavo samostojnega pridobitnega položaja, brezplačne vožnje, invalidnine, pogrebne troške ter dosmrtno oskrbo v invalidskih domih ob popolni onespoblenosti; za člane rodbin padlih pa brezplačno zdravljenje, proteze, strokovni pouk, podpore, posojila in invalidnine.

Za ugotavljanje invalidnosti posluje posebna komisija za pregled invalidov, ki je ustanovljena pri komandi vsakega vojnega krožja. Kot druga stopnja posluje superrevizijska komisija komande dotične divizijske oblasti. O pridobitvi in izgubi pravice do invalidnine in dodatkov in nekaterih ostalih pomoči odločajo v Sloveniji na prvi stopnji okrajna sodišča, na drugi in poslednji stopnji pa višje invalidsko sodišče v Zagrebu. Za zdravljenje in izučevanje vojnih invalidov, kolikor se ne vrši v državnih zavodih, dalje za podpore ob ustanovitvi ali izboljšavi samostojnega pridobitnega položaja ter za pomoč z obleko, obutvijo in vožnjami, je ustanovljen v Beogradu še poseben «Narodni invalidski fond», ki se dotira po proračunu vsakega leta, ki mu dohajajo različni prihodki (zlasti iz monopolske uprave) in ki ga upravlja minister za socialno politiko. V invalidskem domu ljubljanskim sprejemajo vojni invalidi, ki so v tako zvani redukciji, t. j. invalidi, ki radi svoje invalidnosti ne morejo obavljati svojega prvotnega poklica, pa jih je radi tega treba izučiti v čem drugem. Način tako zvane invalidske šole je v Sloveniji opuščen. V zavodu imajo vojni invalidi popolno oskrbo, poučujejo jih pa mojstri izven zavoda, ali pa se izobrazujejo ti invalidi v javnih šolah, tečajih in kurzih. Je pa tudi manjše število vojnih invalidov, ki se učijo pri mojstrih na deželi. Ti prejemajo mesto oskrbe tako zvaní prehranjevalni rešutim ter se zategadelj imenujejo rešutanti. Invalidski dom celjski je namenjen vojnim invalidom (hiralcem), ki jim je radi pre-

težke invalidnosti treba trajne nege in zdravniške pomoči. Pri tem invalidskem domu je popravljalnica protez, ki je namenjena vojnim invalidom mariborske oblasti, da jim ni treba potovati v oddaljeno Ljubljano. Invalidski dom v Toplicah pri Novem mestu je določen za zdravljenje revmatičnih vojnih invalidov. Temu namenu služijo termalne kopeli in mehanoterapija. Državno zdravilišče na Golniku služi zdravljenju tuberkuloznih vojnih invalidov iz vse države, a tudi drugim državljanom, ako plačajo predpisano oskrbnino (III. razred Din 85, II. razred Din 100 in I. razred Din 140 dnevno). Zdravilišče, zlasti njega novi sanatorij za 120 bolnikov, je moderno urejeno, ustreza vsem higijenskim zahtevam, ter ga vodijo zdravniki specialisti. Državna protezna delavnica v Ljubljani izdeluje za vojne invalide proteze, ortopedske čevlje in druge ortopedske pripomočke. Vrhovno tehnično vodstvo delavnice je v rokah inženjerja strokovnjaka in zdravnika, ki je odličen kirurg in ortoped in zdravi vojne invalide s pomočjo mehanoterapije na kirurškem oddelku splošne bolnice. Vojni invalidi in sploh odrastli slepci se v državnem zavodu za slepce v Kočevju izobrazujejo v čitanju, pisanju in glasbi ter strokovno izučujejo za pletarje in ščetarje.

Pokojninsko zavarovanje nameščencev se izvaja, kakor je ukazano z zakonom o tem zavarovanju. Zavarovanju so zavezani na bivšem avstrijskem ozemlju kraljevine zaposleni nameščenci, ki so dovršili 18 let, prejemaajo od službodajnika prejemkov najmanj Din 150 na leto in imajo po kakovosti svoje službe uradniški položaj ali pa redno obavljajo pretežno duševna službena opravila. Nosilec pokojninskega zavarovanja je pokojninski zavod za nameščence v Ljubljani, po svoji ustrojni javnopravno telo, čigar odloki, ki se tičejo po zakonu določenih pravic in dolžnosti, se smejo ometati z ugovori, katere je treba vložiti pri teritorialno pristojnem velikem županu. Proti odločbi velikih županov pa se sme vložiti rekurz na ministrstvo socialne politike kot drugo upravno stopnjo.

Na podstavi zakona o Pokrajinskem pokojninskem skladu za Slovenijo se pobira od 1. novembra 1920. l. posebna doklada po 50 par od vsakega metrskega stota premoga, ki je konsumu namenjen. Iz sklada, ki se na ta način vzdržuje, izplačujejo že izza 1. januarja 1921. l. draginjske doklade provizionistom in rentnikom ozir. vdovam in sirotam bratovskih skladnic v Sloveniji (združenih v Pokrajinskem pokojninskem skladu za rudarje v Ljubljani), bivše delavske zavarovalnice za nezgode in bivše železničarske nezgodne zavarovalnice (združenih od 1. julija 1922. l. dalje v osredjem uradu za zavarovanje delavcev v Zagrebu) in pa pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani. Draginjske doklade ne smejo biti višje ko Din 150 na mesec, vsota mesečnih dohodkov, povišanih s to draginjsko doklado, pa ne sme presegati Din 275 na mesec. O pritožbah proti odmeri teh draginjskih doklad odloča na prvi stopnji, a brez pravice pritožbe, pristojni veliki župan.

Inspekcije dela so pod neposrednim nadzorstvom osrednje inspekcije dela v Beogradu ter nadzorujejo, kako se izvršujejo predpisi zakonov in uredb o delavski zaščiti. Oblastni inspektor nadzoruje vse naprave v delavnicah, v stanovanjih, delovni čas, ali so delavci pravilno zaposleni, delavska pravila; on proučuje položaj delavcev v delavnicah in podjetjih, preiskuje vzroke pridobitnih sporov med delodajniki in delavci ter posreduje pri teh sporih, kadar to zahteva ena stranka; tudi vodi statistiko o stavnkah, mezdnih sporih in o kolektivnih odpovedih dela delavcem (o tako zvanih izporih).

Inspekcija parnih kotlov preizkuša in nadzoruje parne kotle v obeh oblasteh, v ljubljanski in mariborski.

Borza dela v Ljubljani je podrejena osrednji borzi dela v Beogradu ter ima nalogo, da sprejema prijave delavcev, ki iščejo dela, ter prijave delodajnikov, ki iščejo delavcev, ter da posreduje med obojimi; da daje ob sklepanju delavskih pogodb objasnila; da vodi pregled obratov in pregled o gibanju delavnega trga v svojem okolišu; da proučuje vzroke brezposelnosti ter pošilja osrednji borzi dela mesečna in letna poročila o svojem delovanju.

Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani obavlja na podstavi zakona o zavarovanju delavcev zavarovanje delavcev za bolezen in nezgode (zavarovanja za starost in smrt še nimamo). Zavarovane so ne glede na spol, starost in državljanstvo vse osebe, ki se zadajo na podstavi kakršnegakoli delovnega razmerja komu za delavca s svojo telesno ali duševno močjo. Zavarovanju pa niso zavezani poljedelski delavci in posli za poljedelsko delo ter osebe, ki so samo prilično in nestalno zaposlene v hišnem gospodarstvu.

Delavska zbornica za Slovenijo v Ljubljani je razredna predstavica delavcev in nameščencev v Sloveniji ter posluje po zakonu o zaščiti delavcev. Za delavca ali nameščenca velja tu vsaka oseba kateregakoli spola, ki se zadá s svojo telesno in duševno delovno močjo komurkoli za uslužbenca ali za plačilo ali radi lastne izučbe, da le nima služba javnopravnega značaja. Naloga Delavske zbornice je, da štíti ekonomske, socialne in kulturne interese vseh delavcev in nameščencev v svojem okolišu. Zlasti naj daje pristojnim državnim in samoupravnim organom poročila in mnenja o ureditvi delavskih razmer med delodajniki in delavci, naj posreduje pri sklepanju kolektivnih pogodb in pri poravnavanju sporov med delavci ozir. nameščenci pa delodajniki ter naj intervenira neposredno pri državnih uradih in pri delodajnikih, kadar koli je to v interesu delavcev in nameščencev.